

ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

С.М.Чмирь, кандидат сільськогосподарських наук

Миколаївський інститут агропромислового виробництва УААН

На основі економічного та агрономічний аналізу характеризується стан та перспективи зернового господарства Миколаївської області, дано рекомендації з підвищення ефективності зерновиробництва.

Одне з провідних місць у формуванні товарних ресурсів зерна в Україні традиційно займає зона південного Степу України. Зерно, вирощене в цьому регіоні завжди належало до конкурентоспроможних продуктів на національному і світовому ринках як за якістю, так і собівартістю, забезпечуючи третину обсягів його продажу. Цьому сприяє історично сформована зернова спеціалізація, наявність родючих ґрунтів, розгалуженої сітки шляхів сполучення.

Над проблемами ефективного ведення зернового господарства в регіоні працювали І.І. Червен [3], І.О. Банєва [1], О.М. Політуха [2] та інші вчені. В роботах цих авторів розкриваються деякі причини незадовільного стану зерновиробництва, зумовленого низьким матеріально-технічним рівнем господарств, ціновим диспаратом, недосконалістю ринкової інфраструктури та законодавчої бази. Проте важливі аспекти підвищення ефективності виробництва та формування ринку зерна на регіональному рівні потребують більш глибокого розгляду. Це стосується насамперед комплексного аналізу факторів, що впливають на рівень і динаміку показників економічної ефективності зерновиробництва, обґрунтування шляхів відновлення конкурентоспроможності галузі, визначення особливостей кон'юнктури зернового ринку та напрямів підвищення ефективності його функціонування.

Метою даної роботи є виявлення тенденцій зерновиробництва останніх років, аналіз причин нестабільності зернового ринку, пошук шляхів інтенсифікації виробництва зернових культур в Миколаївській області.

За останнє п'ятиріччя (2001-2005 рр.) на Миколаївську область в середньому приходилося 5,2% обсягів валового виробництва зерна України, що відповідає сьомому місцю серед усіх регіонів. Розвиток зернового ринку області відбувається за загальними законами і механізмами ринку. Проте він має свої характерні особливості, що зумовлені історично сформованою спеціалізацією на виробництві та експорті високоякісного продовольчого зерна, наявності розгалуженої збутової інфраструктури та близькості до морських і річкових портів.

Ці, та деякі інші особливості мають позитивне значення в підвищенні ефективності та конкурентоспроможності виробленої в регіоні зернопродукції за її реалізації на національному та світовому ринках. Проте скористатися цими вигодами повною мірою поки ще не вдається.

Аналізуючи дані таблиці 1, відмічаємо, що площа під зерновими культурами за п'ятирічний період змінювалася від 671,1 до 970,4 тис. га. Причиною таких коливань є нестабільність озимих в структурі посіву зернових культур, яка варіювала від 71,5% у 2002 році до 6,3% у 2003 році. Починаючи з 2004 року і до цього часу посівні площі зернових культур стабілізувалися на рівні 61-65% від всієї площі посіву.

Протягом п'ятиріччя спостерігається чітка тенденція до зменшення процентної частки в структурі посівів озимих культур і зростання ярих, з яких провідне місце належить ячменю. Найбільші площі посіву ярих зернових відмічено у 2003 році, коли відбулася масова загибель озимих культур внаслідок несприятливих умов зимівлі. Як позитивне явище відмічаємо тенденцію зростання посівів таких ярих культур, як пшениця, кукурудза, круп'яні та зернобобові. Але їх площі ще не досягли обсягів, достатніх для стабілізації зернового виробництва.

Аналіз даних таблиці 2 свідчить, що найбільш продуктивною зерновою культурою в регіоні є озима пшениця, за рахунок якої формується більше половини валового збору зерна, але її врожайність по роках досить строката.

Майже чверть виробництва зерна досягається за рахунок ярого ячменю. Але динаміка його врожайності має негативні тенденції.

Таблиця 1

Річна динаміка структури посівних площ зернових культур у Миколаївській області

Культури	2001р.		2002р.		2003р.		2004р.		2005р.		Середнє за 2001-2005 рр.		2005 р. в % до 2001 р.
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	%
Зернові культури	948,3	100,0	971,8	100,0	671,1	100,0	970,4	100,0	866,6	100,0	885,6	100,0	93,4
з них озими, всього	636,7	67,0	695,0	71,5	42,1	6,3	468,3	48,2	523,5	60,4	472,9	53,3	74,4
в т.ч. озима пшениця	524,6	55,3	571,7	58,8	36,2	5,3	340,8	35,1	421,1	48,5	378,8	42,7	72,2
озиме жито	19,8	2,1	13,7	1,4	5,8	0,9	15,9	1,6	4,1	0,5	11,8	1,3	59,5
озимий ячмінь	91,3	9,6	109,6	11,3	0,1	0,1	111,6	11,5	98,3	11,4	82,3	9,3	90,1
ярі зернові, всього	312,6	33,0	276,8	28,5	629,0	93,7	502,1	51,8	343,1	39,6	412,7	46,7	132,0
в т.ч. ячмінь	187,6	19,7	199,3	20,5	392,1	58,4	342,7	35,3	245,2	28,3	273,4	30,8	145,7
пшениця	1,3	0,1	0,8	0,1	5,5	0,8	4,1	0,4	4,9	0,6	3,3	0,4	253,8
овес	12,7	1,3	12,1	1,2	21,0	3,1	11,5	1,2	5,3	0,6	12,5	1,4	98,4
кукурудза	59,1	6,2	40,8	4,1	152,9	22,7	88,0	9,1	59,4	6,9	80,0	9,0	135,3
просо	19,1	2,0	5,1	0,5	23,5	3,5	27,3	2,8	5,8	0,7	16,2	1,8	84,8
гречка	24,5	2,5	11,8	1,2	14,0	2,0	13,3	1,4	8,4	1,0	14,4	1,6	58,7
зернобобові	3,7	0,4	5,1	0,5	12,4	1,8	7,2	0,7	10,5	1,2	7,8	0,9	210,8

Таблиця 2

Культури	2001 р.		2002р.		2003р.		2004р.		2005р.		Середнє за 2001-2005 рр.		2006 р.в % до 2001 р.	
	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.	Урожайність, ц/га.	Валовий збір, тис.т.
Зернові культури	29,5	2718,2	25,8	2430,1	13,8	800,2	28,4	2696,7	20,8	1763,4	23,5	2081,7	70,5	64,9
з них озимі всього	32,5	2045,5	27,9	1907,4	5,9	15,7	31,7	1467,6	21,8	1131,3	27,7	1313,5	67,1	55,3
в т.ч. озима пшениця	33,2	1724,7	28,6	1614,4	5,6	11,7	33,6	1133,8	22,4	933,6	28,5	1083,6	67,5	54,1
озиме жито	22,4	43,9	17,4	22,7	6,9	4,0	19,7	30,3	14,4	5,9	16,2	21,4	64,3	13,4
озимий ячмінь	30,6	276,9	25,4	270,3	5,9	0,0	27,4	303,5	19,7	191,8	23,8	195,8	64,4	69,3
ярі зернові всього	22,9	672,7	20,1	522,7	14,1	784,5	25,3	1229,1	19,2	632,1	18,6	768,2	83,8	93,9
в т.ч. ячмінь	25,0	462,5	21,6	414,2	11,0	384,4	24,0	802,5	16,5	387,7	17,9	490,3	66,0	83,8
пшениця	21,8	2,8	14,1	1,2	8,0	3,4	23,8	9,8	14,3	6,5	14,2	4,7	65,6	292,1
овес	19,6	24,2	15,7	16,8	10,7	19,5	20,9	23,0	14,7	7,4	14,6	18,2	75,0	30,6
кукурудза	26,9	140,6	19,9	74,8	24,4	331,4	37,4	317,9	34,6	197,8	26,6	212,5	128,6	140,7
просо	12,9	19,7	7,7	2,9	11,2	20,7	14,2	36,7	11,4	5,9	10,6	17,2	88,4	29,9
гречка	5,6	11,6	5,0	4,4	7,7	9,6	6,6	7,6	7,1	5,7	5,4	7,8	126,8	49,1
зернобобові	18,0	6,7	13,6	6,8	7,8	8,2	24,9	17,3	14,0	14,2	14,2	10,6	77,7	211,9

Серед ярих зернових культур найбільш урожайною є кукурудза. Необхідність відродження цієї культури очевидна. Вирощування її має стійку тенденцію до зростання врожайності та валових зборів.

За умов ринкової економіки особливо актуальною є проблема підвищення економічної ефективності виробництва зернових, тому що головна мета товаровиробників — одержання максимального прибутку з мінімальними виробничими витратами. Основні показники економічної ефективності виробництва зернових наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Економічні показники вирощування зернових в Миколаївській області

Показники	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	В середньому за 2001-2005 рр.
Затрати праці на 1 ц, люд./год.	1,4	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4
Собівартість 1 ц, грн.	21,8	24,3	41,7	29,9	38,7	31,3
Прибуток з 1 га, грн.	278,8	96,5	219,0	134,0	14,6	148,6
Рівень рентабельності, %	43,6	15,4	38,1	15,8	1,8	22,9

Показані цифри відображують негативні тенденції основних економічних показників виробництва зерна. Збільшується його собівартість, зменшується прибуток і рівень рентабельності виробництва.

Об'єктивними причинами такого становища є зростання витрат на паливо-мастильні матеріали, добрива, заходи захисту рослин, зниження технічної забезпеченості, а також недосконала цінова та інвестиційна політика. Разом з тим область має необхідні природні, організаційні ресурси та наукові розробки для значного підвищення ефективності зерновиробництва. Одним з них є подальше вдосконалення структури посівних площ і сівозмін, що не потребує великих капітальних витрат.

Дані наукових досліджень Миколаївського Інституту АПВ свідчать, що зерновий клин області доцільно підтримувати на рівні 60% землі в обробітку. Враховуючи продуктивність і сумісність польових культур, вищий вихід зерна з гектара сівозмінної площі забезпечує оптимальне насичення сівозмін озимими зерновими культурами з питомою вагою до 45%, в т.ч. озимої пшениці — від 30 до 40%. Можливе подальше розширення посівів озимої

пшениці за умови збільшення у складі попередників частки чистих та зайнятих парів, а також зернобобових культур.

В останні роки в господарствах області значно збільшено посіви озимої пшениці по стерньовому попереднику — до 37-40%, що негативно відбивається на врожайності культури, а ще гірше — призводить до пересівання значної частини таких площ. Дані наших досліджень показали, що використання нових сортів ярої пшениці дозволяє одержати кращі результати, ніж вирощування озимих по гірших попередниках.

Слід відмітити тенденцію росту валових зборів зернових культур у фермерських господарствах області. Так, у 2000 році вони виробили зерна 53,8 тис. т, а у 2005 році — 236,9 тис. т, або 18,8% від усього валового збору по всіх формах господарювання. Гадаємо, що і надалі вони внесуть суттєві зміни до структурного балансу виробництва зерна.

Нами встановлено, що для фермерських господарств зерно-олійної спеціалізації найбільш перспективними є 5-пільні сівозміни з такою структурою посівних площ: чорний пар — 20%, зернові — 60%, в тому числі озима пшениця — 20%, сояшник — 20%. За такої структури посівних площ забезпечується найбільш високий вихід високоякісного зерна озимої пшениці в поєднанні з високим виходом продукції сояшнику.

Для господарств, що спеціалізуються на відгодівлі свиней та птиці найбільш перспективними є зернофуражні сівозміни з такою структурою посівних площ: чорний пар — 10%, зернові — 80%, в тому числі озима пшениця — 20%, сояшник — 10%. Ці сівозміни забезпечують високий вихід зерна, зокрема за рахунок введення в них високопродуктивних культур — кукурудзи та сорізу.

Важливим резервом збільшення виробництва зерна є впровадження інтенсивних технологій його вирощування. В Миколаївській області за останні три роки площі вирощування зернових культур за інтенсивними технологіями постійно зростають.

Такі технології вимагають вкладення додаткових коштів (на використання добрив, пестицидів, нових сортів), внаслідок чого виробничі витрати на один гектар площі збільшувалися по озимій пшениці на 35,1%, озимому ячменю — 33,6%, ярому ячменю — 27,8 і куку-

рудзі — 22,1%. Внаслідок цього собівартість одного центнера зерна була децю вищою за середні обласні показники. Разом з тим, завдяки зростанню рівня врожайності і ціни реалізації, за рахунок одержання більш якісної продукції, основні економічні показники були вищими.

Так, вирощування зернових культур за інтенсивною технологією дозволило одержати наступні прирости врожайності до середнього обласного рівня: по озимій пшениці — 14,2%, озимому ячменю — 16,0%, яром ячменю — 22,3 і кукурудзі — 14,4%. З економічних показників більшою мірою зростав чистий прибуток на один гектар площі і меншою мірою — рентабельність. Часка чистого прибутку за рахунок інтенсифікації в загальному чистому прибутку була більш високою в озимих зернових культур: у пшениці — 29,9%, ячменю — 44,8%. Найменшою вона була в кукурудзі — 20,5%.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що зерновиробництво Миколаївської області ще не набуло потрібного рівня стабільності та економічної ефективності, як внаслідок значних коливань структури посівних площ, так і збільшення витрат на вирощування продукції. Реальним шляхом підвищення ефективності зерновиробництва є дотримання рекомендованої структури посівних площ, впровадження науково обґрунтованих спеціалізованих сівозмін та інтенсивних технологій вирощування зернових культур.

В перспективі зернове господарство Миколаївщини має необхідні можливості стабільного розвитку, запорукою чого є наявність необхідних ґрунтово-кліматичних ресурсів, наукових розробок, експортної конкурентоспроможності продукції, розгалуженої збутової інфраструктури. В свою чергу необхідні подальші кроки державної політики щодо виправлення ситуації на зерновому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банева І.О. Зерновиробництву – головній галузі сільського господарства Миколаївщини потрібна державна підтримка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2003. – Вип. 1(12). – С.33-40.
2. Політуха О.М. Сучасний стан та основні фактори розвитку зерновиробництва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – Вип. 1(33). – С.150-158.
3. Червен І.І. Стан і проблеми експорту та імпорту зерна в Миколаївській області / Формування та розвиток аграрного ринку. Матеріали шостих річних зборів вчених економістів-аграрників 16-17 січня 2004 року, м. Київ. – К., 2004. – С.233-237.